

Tanja Fajfar
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
tanja.fajfar@zrc-sazu.si

Slavistična revija 71/4 (2023): 369–384
UDK 811.163.6'373.46:004.774
DOI 10.57589/srl.v71i4.4146
Tip 1.02

Mojca Žagar Karer
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
mojca.zagar@zrc-sazu.si

Ad hoc terminologija: analiza uporabe terminoloških načel v Terminološki svetovalnici na Terminologišču

V prispevku so obravnavana terminološka načela, s katerimi so utemeljeni odgovori, ki nastajajo pri terminološkem svetovanju Terminološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ta dejavnost, ki je opredeljena kot ad hoc terminologija, v Terminološki sekciji organizirano poteka že od leta 2013. Njeni člani uporabnikom terminologije, ki ne najdejo rešitve za svojo terminološko težavo, pomagajo tako, da jim predlagajo slovenski termin, ki po njihovem mnenju najprimerneje označuje pojem, po katerem uporabniki sprašujejo. Da bi ugotovili, s katerimi argumenti so utemeljene odločitve o najprimernejšem terminu, je bila narejena raziskava, v kateri je bilo pregledanih in analiziranih 100 terminoloških odgovorov. Poleg že obstoječih štirih terminoloških načel so se v analizi za relevantna izkazala še tri druga načela.¹

Ključne besede: terminologija, ad hoc terminologija, terminološko svetovanje, terminološka načela, uporabniki terminologije

Ad hoc Terminology: An Analysis of the Use of Terminological Principles in the Terminological Counselling Service on the Terminologišče Website

The article deals with the terminological principles in answers that arise during terminological counselling of the Terminology Section of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language ZRC SAZU. This organized activity, regarded as ad hoc terminology, has been carried out in the Terminology Section since 2013. Its members help terminology users who cannot find a solution to their terminological problem by suggesting a Slovenian term that, in their opinion, best denotes the concept the users are asking about. In order to find out which arguments are used to justify a decision about the most suitable term, a survey was conducted in which 100 terminological answers were reviewed and analysed. The survey revealed that in addition to the four existing terminological principles, three other principles are also relevant.

Keywords: terminology, ad hoc terminology, terminological counselling, terminological principles, terminology users

1 Uvod

Terminološko svetovanje je terminološka dejavnost, s katero se člani Terminološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU sistematično ukvarjamo že od leta 2013, ko je bilo vzpostavljeno spletišče Terminologišče, v okviru katerega

¹ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARIS.

deluje Terminološka svetovalnica. Posameznikom smo sicer svetovali že prej, vendar to ni bila organizirana dejavnost, temelječa na jasno določenem postopku, ki zagotavlja večjo stopnjo verodostojnosti odgovorov.

Terminološko svetovanje je posebna vrsta terminološkega dela, opredeljena kot *ad hoc terminologija*. Njegov namen je v čim krajšem času zagotoviti relevantne in verodostojne odgovore na terminološka vprašanja uporabnikov terminologije. Terminološko svetovanje v mednarodnem kontekstu ni novost, saj je v različnih oblikah vzpostavljeno v več državah, npr. Španiji, na Finskem, Irskem, vseeno pa za terminološko svetovanje, ki poteka v Terminološki sekciji, velja nekaj posebnosti, npr. da je terminološki odgovor skupno delo petih terminologov. V članku bo postopek, ki mu pri terminološkem svetovanju sledimo člani Terminološke sekcije, podrobneje predstavljen. V nadaljevanju članka pa bo pregledanih in analiziranih 100 terminoloških odgovorov, ki so nastali pri terminološkem svetovanju. Če želimo uporabniku s terminološko težavo pomagati, se je v odgovoru treba odločiti, kateri je najprimernejši termin za obravnavani pojem, in ga tudi ustrezno utemeljiti. Namen analize je ugotoviti, katere terminološke utemeljitve so bile pri tem uporabljene.

2 Terminološko svetovanje kot *ad hoc terminologija*

Terminološko svetovanje je ena od dveh glavnih terminoloških dejavnosti, s katerima se ukvarjamo člani Terminološke sekcije. V zadnjih 10 letih, odkar deluje Terminološka svetovalnica, se je uveljavilo kot dejavnost, ki je enakovredna izdelavi terminoloških slovarjev, ki ima v Terminološki sekciji že daljšo tradicijo. Rezultat terminološkega svetovanja je zbirka z več kot 590² argumentiranimi odgovori, ki so objavljeni v Terminološki svetovalnici na Terminologišču.

Če je izdelava terminoloških slovarjev obsežnejši projekt, v katerem se temeljito razišče in analizira celotni pojmovni sistem stroke, da se lahko uredi njen poimenovalni sistem, se pri terminološkem svetovanju obravnava en pojem naenkrat, pri čemer se metodologija, na osnovi katere nastane terminološki odgovor, ne razlikuje bistveno od metodologije, uporabljene pri izdelavi terminoloških slovarjev. To je pričakovano, saj gre v obeh primerih za delo s terminologijo, ki zaradi svojega onomaziološkega značaja predvideva analizo vsebine pojma in iskanje poimenovanja, ki to vsebino najustrezneje poimenuje. Tako nastane termin, ki lahko opravlja svojo funkcijo, tj. zagotavlja učinkovito strokovno sporazumevanje.

T. Cabré (1999: 129) v okviru terminološkega dela ločuje dve metodi dela, in sicer *sistematično iskanje* (ang. systematic search) in *ad hoc iskanje* (ang. ad hoc search). Prvo je aktualno za celotno strokovno področje ali njegovo podpodročje, drugo pa za en termin ali manjšo skupino terminov. Obe dejavnosti se poleg števila terminov, ki so obravnavani v okviru vsake izmed njiju, razlikujeta tudi v namenu. Pri sistematičnem iskanju gre za strukturirano zbiranje poimenovanj, ki pripadajo enemu ali več

² Stanje na dan 14. 12. 2023, število objavljenih odgovorov sicer ves čas raste.

strokovnim področjem, ad hoc iskanje pa je praviloma namenjeno reševanju specifične terminološke težave, ki jo ima uporabnik. Sestavljeno je iz treh faz: poizvedbe, iskanja in odgovora (Cabré 1999: 152).³

Terminološko svetovanje kot ad hoc terminologija torej ponuja odgovor na terminološki problem v kratkem času. In čeprav je definirano v opoziciji do sistematičnega terminološkega dela, tudi K. Kuhmonen (v Nuopponen 2018: 18) iz Finskega centra za terminologijo opozarja, da se metoda pri reševanju izoliranega terminološkega problema ne razlikuje bistveno od metode, ki se uporablja pri sistematičnem terminološkem delu.

2.1 Terminološko svetovanje v tujini

Terminološko svetovanje⁴ izvajajo terminološki centri v različnih državah, npr. v Španiji (Kataloniji), Kanadi, na Finskem, Irskem, v Italiji (na Južnem Tirolskem). Terminološko svetovanje je imelo dolgo tradicijo tudi v okviru Švedskega centra za terminologijo (Terminologicentrum, TNC), ki je deloval med 1941 in 2019. Potekalo je v več korakih: pregled oz. preverjanje poizvedbe (ang. query), da se ugotovi terminološki problem, iskanje relevantnih informacij po terminoloških virih, analiza rezultatov iskanja in pripravljane odgovora, pisno ali ustno sporočanje odgovora in vnos v podatkovno zbirko poizvedb, ki javnosti ni bila dostopna. Leta 2015 je ta zbirka vključevala okoli 6300 vnosov (Dobrina 2006: 317–21, Dobrina 2015: 195–97). Na poizvedbe so odgovarjali po telefonu, e-pošti ali po spletu, cilj pa je bil, da uporabnik odgovor prejme v 24 urah. Na storitev so se uporabniki lahko naročili, nenarodnikom pa so se poizvedbe zaračunale (Dobrina 2010: 81–83).

Na drugi strani pa je storitev terminološkega svetovanja še vedno aktualna v katalonskem Centru za terminologijo TERMCAT.⁵ Če uporabnik informacije ne najde v terminoloških slovarjih, ki so dostopni z iskalnim orodjem Cercaterm, lahko uporabi brezplačno storitev terminološkega svetovanja, ki poteka že od ustanovitve centra TERMCAT leta 1985. Pred letom 1999 so na vprašanja uporabnikov odgovarjali po telefonu, kasneje pa v okviru Cercaterma, kjer se morajo uporabniki, ki želijo zastaviti terminološko vprašanje, registrirati (odgovor dobijo v svojem profilu). Danes

³ Terminološko dejavnost, ki odgovarja na aktualne terminološke zadrege, poleg poimenovanja *ad hoc terminologija* v angleščini označujejo še nekatera druga poimenovanja, ki prav tako dobro opišejo njen značaj: *just-in-time terminology* (sln. pravočasna terminologija), *on demand terminology* (sln. terminologija na zahtevo), *express terminology* (sln. ekspresna terminologija) in *occasional terminology* (sln. priložnostna terminologija) (Nuopponen 2018: 11).

⁴ V angleščini se terminološka dejavnost, ki rešuje izolirane terminološke probleme uporabnikov, imenuje *terminological query service*, ki bi mu v slovenščini lahko ustrezalo poimenovanje *storitev terminološkega poizvedovanja*. *Terminološko svetovanje*, ki ga opravljamo v Terminološki sekciji, pa smo v angleščini poimenovali *terminological counselling*. Kljub enakemu osnovnemu namenu (takojšnja pomoč uporabniku s terminološkimi problemom) gre pri terminološkem svetovanju v okviru Terminološke sekcije za zagotavljanje strukturiranega in utemeljenega odgovora, v katerem uporabnik dobi nasvet, kateri termin naj uporabi. Pri tovrstni terminološki pomoči v drugih državah pa je odgovor lahko samo odziv na poizvedbo, s katerim uporabnik prav tako dobi rešitev za svojo terminološko težavo. V članku med pojmomoma ne ločujemo, ampak za oboje uporabljamo poimenovanje *terminološko svetovanje*.

⁵ Gl. [na spletu](#).

terminološko svetovanje poteka tudi preko splošnega jezikovnega portala Optimot, po e-pošti in družbenem omrežju X (nekdanji Twitter). V letnem poročilu za 2022⁶ lahko preberemo, da so v tem letu odgovorili na 1913 terminoloških vprašanj (tudi sicer se v zadnjih letih število odgovorjenih vprašanj giblje okrog 2000 na leto), pri čemer je sodelovalo 481 zunanjih strokovnjakov. V letu 2022 so v posebni rastoči slovar Consulteca, ki je del Cercaterma, uvrstili 513 novih terminov, ki so nastali na podlagi terminoloških vprašanj. Vprašanja so z različnih strokovnih področij, v letu 2022 pa se je največ vprašanj nanašalo na področja humanistike in družboslovja, sledijo pa bioznanosti, informatika, zdravstvene vede, ekonomija, prehrana in gastronomija, gradbeništvo, šport, matematika, kemija in fizika.

V Kanadi deluje Quebecski urad za francoski jezik (Office québécois de la langue française, OQLF),⁷ kjer je terminologija zbrana v Velikem terminološkem slovarju (fr. Le Grand dictionnaire terminologique). Ta spletna terminološka zbirka omogoča iskanje francoskih terminov z različnih strokovnih področij in njihovih definicij. Urad zagotavlja tudi jezikovno in terminološko svetovanje, in sicer v okviru La Banque de dépannage linguistique, ki ponuja odgovore na vprašanja o npr. slovnici, skladnji, postavljanju ločil, prevzetih besedah iz angleščine. Kadar uporabnik rešitve ne dobi v omenjenih virih, lahko vprašanje zastavi prek obrazca. Svetovanje je brezplačno, uporabnik odgovor prejme v 10 dneh. Obstaja pa tudi plačljivo telefonsko svetovanje, ki zagotavlja takojšnji odgovor.

Tudi Finski center za terminologijo (Sanastokeskus ry)⁸ ponuja informacije in strokovne storitve, povezane s terminološkim, klasifikacijskim in ontološkim delom, ter svetuje o rabi terminologije. Na Irskem lahko uporabniki vprašanje, kako nek pojem poimenovati v irščini, zastavijo prek obrazca.⁹ V obrazcu je treba izpolniti več polj, npr. polje za angleški termin, kontekst, definicijo, primere rabe. Te informacije članom terminološkega odbora olajšajo izbiro irskega termina, ki ga nato vključijo tudi v Nacionalno terminološko podatkovno zbirko za irščino (téarma.ie).

Omeniti velja še terminološko svetovanje za nemščino na Južnem Tirolskem v Italiji, kjer je ta manjšinski jezik. Potreba po razvijanju terminologije se pojavlja zlasti na področju prava, in sicer zaradi nacionalnih specifičnosti vsakega pravnega sistema, znotraj katerega se uporablja nemščina (Chiocchetti, Stanizzi 2022: 74). Svetovanje, ki je organizirano na Inštitutu za uporabno jezikoslovje pri Eurac Research,¹⁰ poteka po ustaljenem postopku. Oseba, ki prevzame vprašanje, poskrbi, da ni nejasnosti in, če je potrebno, spraševalca prosi za dodatna pojasnila, npr. glede podpodročja. Nato preveri različne terminološke vire, ki bi že lahko vsebovali rešitev. V naslednjem koraku natančneje razišče pojem in tujejezične ustreznike. Preveri tudi strokovna besedila in podatkovne baze, ki vsebujejo področje zakonodaje. Spraševalec odgovor

⁶ Gl. Assessorament terminològic puntual [na spletu](#).

⁷ Gl. [na spletu](#).

⁸ Gl. [na spletu](#). Za svetovanje v okviru Finskega centra za terminologijo nismo našli informacij, na kakšen način je organizirano.

⁹ Gl. [na spletu](#).

¹⁰ Gl. [na spletu](#).

dobi po e-pošti, če pa bi ta utegnil biti zanimiv tudi za širšo skupnost uporabnikov, se ustvari vnos v Informacijskem sistemu za pravno terminologijo, imenovanem *bistro*¹¹ (Chiocchetti, Stanizzi 2022: 81).

Ustaljen postopek je temelj terminološkega svetovanja tudi v Terminološki svetovalnici na Terminologišču. Natančneje ga bomo predstavili v nadaljevanju.

3 Terminološka svetovalnica na Terminologišču

Terminološko svetovanje ima na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša že dolgo tradicijo (gl. npr. Žagar Karer 2009: 445–47), vendar pa se do leta 2013, ko je začela delovati Terminološka svetovalnica na Terminologišču, ni izvajalo kot organizirana dejavnost. Terminološka svetovalnica je namenjena zlasti strokovnjakom, ki odgovora na svojo terminološko zadrego ne najdejo v terminoloških slovarjih, bodisi zato, ker je pojem nov in poimenovanje zanj v slovenščini sploh še ne obstaja, ali pa zato, ker terminoloških slovarjev za vsa strokovna področja ni. Zato Terminološka svetovalnica smiselno dopolnjuje obstoječe terminološke slovarje, ki so objavljeni na Terminologišču. Uporabnik vprašanje pošlje preko spletnega obrazca, pri čemer registracija ni potrebna, obvezna podatka pa sta ime in priimek ter e-naslov, na katerega prejme odgovor. Zelo pomembno je, da uporabnik jasno in razumljivo opiše terminološki problem, zlasti vsebino pojma in strokovno področje, na katerem se uporablja, saj lahko le tako pripravimo terminološki odgovor, ki mu bo v pomoč. Komunikacija po e-pošti pa omogoča tudi nadaljevanje razprave o terminološkem problemu.

Posebnost Terminološke svetovalnice je v tem, da je terminološki odgovor, ki ga dobi uporabnik, skupno mnenje petih terminologov. Odgovor nastane v posebnem postopku, ki je bil dogovorjen ob vzpostavitvi Terminološke svetovalnice. Pri njem torej sodeluje vseh pet terminologov Terminološke sekcije. Za vsako prejeto vprašanje se najprej določi odgovorni terminolog. Ta zbere mnenja ostalih štirih terminologov, pri čemer jim postavi rok za pripravo mnenja. V mnenju vsak od sodelujočih terminologov predlaga eno rešitev in jo tudi utemelji. Pri tem uporabijo vse razpoložljive spletne in tiskane vire, npr. terminološke vire (terminološki slovarji in baze), splošnojezikovne vire (splošni slovarji, pravopis, etimološki slovarji ...), strokovna besedila, po potrebi pa se posvetujejo tudi s strokovnjaki za posamezna strokovna področja. Nato odgovorni terminolog doda še svoje mnenje in vsa mnenja uskladi. Če je potrebno, se usklajevanje ponovi, v skrajnem primeru se za najboljši predlog glasuje. Nato odgovorni terminolog napiše terminološki odgovor, ki ga pregledajo in po potrebi komentirajo še drugi štirje terminologi. Po popravkih vsi potrdijo končno različico odgovora in odgovorni terminolog ga pošlje uporabniku, ki je zastavil vprašanje. Počaka še na morebitno povratno informacijo, nato pa (anonimizirano) vprašanje in odgovor objavi na Terminologišču. Ves postopek ponavadi traja od tri do pet dni.

¹¹ Gl. [na spletu](#).

Postopek terminološkega svetovanja bi lahko povzeli v sedmih korakih:¹²

1. Uporabnik zastavi terminološko vprašanje.
2. T_1 postavi rok za pripravo mnenja T_2 , T_3 , T_4 in T_5 .
3. T_2 , T_3 , T_4 in T_5 napišejo svoja mnenja.
4. T_1 pripravi osnutek odgovora.
5. T_2 , T_3 , T_4 in T_5 pregledajo in komentirajo osnutek odgovora.
6. T_1 pošlje uporabniku končni odgovor po e-pošti.
7. Končni odgovor je objavljen na Terminologišču.

T_1 do T_5 označuje posamezne terminologe. Odgovorni terminolog za naslednje vprašanje je T_2 , nato T_3 itd.

Bistvo postopka je torej enakovredno sodelovanje vseh petih terminologov, ki se odločijo za en termin. Skupna mnenja zagotavljajo večjo verodostojnost končnega terminološkega odgovora, kot če bi odgovor pripravil en sam terminolog. Izbrane terminološke rešitve so v odgovorih utemeljene s terminološkimi načeli, o katerih bomo podrobneje razpravljali v nadaljevanju.

4 Analiza terminoloških odgovorov

Da bi ugotovili, s katerimi terminološkimi načeli terminologi Terminološke sekcije utemeljujemo svoje odločitve, smo pregledali in analizirali terminološke odgovore iz Terminološke svetovalnice.

4.1 Predstavitev gradiva

V Terminološki svetovalnici je trenutno objavljenih 590 odgovorov.¹³ Za analizo smo izbrali zadnjih 100 odgovorov (v času pisanja članka). Upoštevali smo vse odgovore, ki so nastali v obdobju od 25. 2. 2022 do 20. 6. 2023. V analizo zajeta vprašanja so z različnih strokovnih področij, npr. medicine, prava, računalništva, filatelije, genetike, športa, psihologije, ekonomije, farmacije, kemije, arheologije, paleontologije, varnostnih ved, letalstva, socialnega varstva, geologije, biologije, jezikoslovja. Vprašanja so poslali strokovnjaki z različnih institucij, npr. fakultet, ministrstev, raziskovalnih inštitutov, prevajalskih oddelkov na evropskih in slovenskih institucijah, društev, sodišč, uredništev strokovnih revij, knjižnic, bolnišnic, podjetij.

4.2 Uporaba terminoloških načel v terminoloških odgovorih

V analizi smo preverili, katera terminološka načela smo najpogosteje uporabili, pri koliko vprašanjih je bilo uporabljenih več terminoloških načel, v koliko primerih je šlo za konflikt med posameznimi terminološkimi načeli in pri koliko vprašanjih ni bilo uporabljeno nobeno terminološko načelo. V tem primeru nas je zanimalo, kako smo utemeljili odgovor.

¹² Postopek je bil v formalni obliki prvič zapisan v Žagar Karer in Fajfar (2023: 83).

¹³ Stanje na dan 14. 12. 2023.

4.2.1 Temeljna terminološka načela

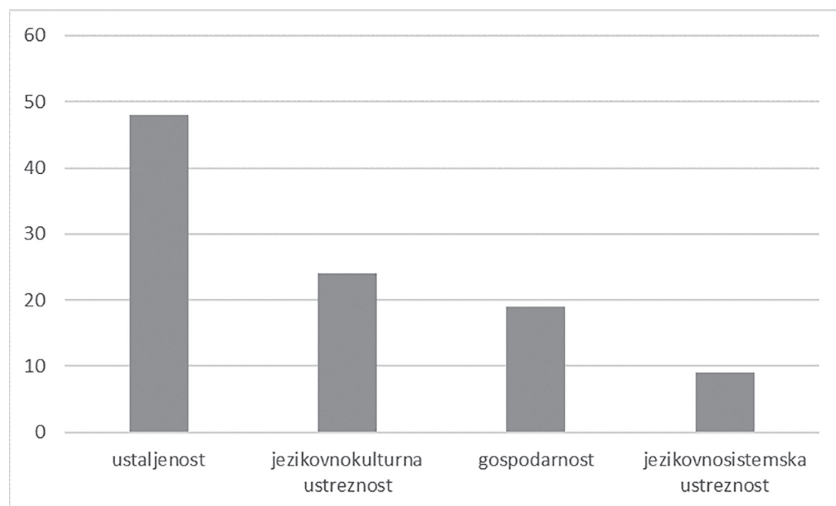
Terminološka načela so pri terminološkem svetovanju zelo pomembna, saj predstavljajo smernice, ki jih terminologiji upoštevamo, ko se odločamo, katero poimenovanje najustrezneje označuje pojem, po katerem nas sprašujejo. Terminološka načela nam torej pomagajo oblikovati termine, ki nedvoumno oz. učinkovito označujejo določen pojem. Štiri temeljna terminološka načela so: načelo ustaljenosti, načelo gospodarnosti, načelo jezikovnosistemske ustreznosti in načelo jezikovnokulturne ustreznosti (prim. tudi Žagar Karer 2018: 238–46).

- **Terminološko načelo ustaljenosti** določa, da se termina, ki se v rabi pojavlja najpogosteje, ne menja brez dobrega razloga, saj bi to lahko povzročilo sporazumevalno zmedo. Menjava ustaljenega termina je praviloma smiselna le v primeru, ko jo predlagajo področni strokovnjaki, ker menijo, da je aktualen termin neučinkovit oz. pomanjkljiv.
- Drugo je **terminološko načelo gospodarnosti**, po katerem imajo krajši termini prednost pred daljšimi. Tudi to načelo zagotavlja učinkovito strokovno komunikacijo, saj so krajši termini v rabi stabilnejši, torej manj podvrženi spreminjanju. Nasprotno pa dolgi opisni termini te nespremenljivosti ne zagotavljajo, saj se v besedilih uporabljajo v vsaj nekoliko spremenjeni obliki, npr. kot skrajšana poimenovanja.
- **Terminološko načelo jezikovnosistemske ustreznosti** zagotavlja, da so termini v skladu s slovenskim jezikovnim sistemom, npr. zapis z veliko ali malo začetnico, zapis skupaj, narazen ali z vezajem, sklanjanje tujejezičnih lastnoimenskih sestavin terminov.
- Po **terminološkem načelu jezikovnokulturne ustreznosti** pa imajo neprevzeti termini prednost pred prevzetimi (prim. tudi Fajfar 2017: 351–52). V terminologiji je to načelo še posebej pomembno zaradi velikega vpliva angleščine, v kateri danes nastaja večina terminologije. V prvem koraku se skupaj s pojmom pogosto začasno prevzame tudi angleški termin, ki se nato praviloma nadomesti z jezikovnokulturno ustrežnejšim poimenovanjem.

Poudariti je treba, da nobeno od terminoloških načel nima avtomatsko prednosti pred drugimi načeli. V terminoloških odgovorih se za uporabo določenega načela vedno odločamo od primera do primera, in sicer po preučitvi konkretnega terminološkega problema.

V analizi smo najprej ugotavljali, v koliko terminoloških odgovorih je uporabljeno posamezno temeljno terminološko načelo. Izkazalo se je, da je bilo največkrat (48-krat) uporabljeno terminološko načelo ustaljenosti, sledi terminološko načelo jezikovnokulturne ustreznosti (24-krat), nato terminološko načelo gospodarnosti (19-krat) in nazadnje terminološko načelo jezikovnosistemske ustreznosti (9-krat).¹⁴ Rezultati analize so prikazani na Grafu 1.

¹⁴ V približno petini vseh analiziranih odgovorov je bilo uporabljenih več temeljnih terminoloških načel – natančneje v 21 odgovorih, od tega sta bili 19-krat uporabljeni 2 načeli, 2-krat pa 3 načela.

Graf 1: Pogostost uporabe temeljnih terminoloških načel.

V skoraj polovici odgovorov smo torej uporabili terminološko načelo ustaljenosti, kar je pričakovano, saj je za terminologijo stabilnost terminološkega sistema zelo pomembna. V 32 primerih je bilo to načelo uporabljeno kot edino, kar pomeni, da smo v odgovoru podprli ustaljeni termin. V 16 primerih pa je bilo poleg načela ustaljenosti uporabljeno še eno ali celo dve drugi temeljni terminološki načeli. V teh primerih ni nujno, da je bila prednost avtomatsko dana ustaljenemu terminu.

Drugo največkrat uporabljeno temeljno terminološko načelo je bilo načelo jezikvno-kulturne ustreznosti, ki je bilo v 9 primerih uporabljeno kot edino, v 15 primerih pa skupaj še z enim ali dvema drugima temeljnima terminološkima načeloma. Terminološko načelo gospodarnosti je bilo uporabljeno 19-krat, od tega v 8 primerih kot edino načelo, v 11 primerih pa v kombinaciji z enim ali dvema drugima temeljnima terminološkima načeloma. Terminološko načelo jezikvosistemske ustreznosti je bilo uporabljeno 9-krat, od tega 3-krat kot edino načelo, 6-krat pa skupaj z enim ali dvema drugima temeljnima terminološkima načeloma.

Ugotavljamo, da je v terminoloških odgovorih pogosto uporabljenih več temeljnih terminoloških načel hkrati. Ena možnost je, da vsa uporabljena načela podpirajo izbrano rešitev, tj. se med seboj ne izključujejo, druga možnost pa je, da so temeljna terminološka načela v konfliktu in je treba izbrati načelo, ki rešitev konkretnega terminološkega problema utemeljuje najprimerneje.

4.2.1.1 Temeljna terminološka načela se ne izključujejo

V prvo skupino se torej uvrščajo terminološki odgovori, v katerih smo izbiro najprimernejšega termina utemeljili z več temeljnimi terminološkimi načeli, ki podpirajo isto terminološko rešitev. Navedimo nekaj primerov.

V primeru medicinskega termina *neHDL holesterol*,¹⁵ ki označuje holesterol, katerega vrednost je razlika med vrednostjo skupnega holesterola in vrednostjo HDL holesterola, smo uporabili načelo gospodarnosti, po katerem ima prednost krajši termin *neHDL holesterol* pred daljšim poimenovanjem *holesterol brez HDL*, in načelo jezikovnosistemske ustreznosti, s katerim smo utemeljili ustreznost zapisa *neHDL* v primerjavi z zapisom *ne-HDL*, pri katerem je vezaj posledica posnemanja zapisa angleške sestavine termina (*non-HDL*).

Pri kulinaričnem terminu *okus žara*,¹⁶ ki označuje okus po jedi, pečeni na žaru, smo uporabili terminološko načelo jezikovnokulturne ustreznosti, saj je *okus žara* domačega izvora in zato primernejši kot citatni termin *barbecue*. Poleg tega pa smo uporabili tudi načelo gospodarnosti, saj je termin *okus žara* krajši od opisnega predloga *okus jedi na žaru*.

V primeru termina *zeleno zavajanje*,¹⁷ ki na področju oglaševanja označuje prikazovanje in trženje izdelkov kot okoljsko prijaznih z neresničnimi ali nepopolnimi trditvami, smo rešitev podprli kar s tremi temeljnimi terminološki načeli, in sicer smo uporabili načelo jezikovnokulturne ustreznosti, saj smo dali prednost poimenovanju slovenskega izvora *zeleno zavajanje* pred citatnim *greenwashing*, načelo gospodarnosti, saj smo prednost dali krajšemu poimenovanju pred predlaganima daljšima poimenovanjema *lažno zeleno oglaševanje* in *zavajanje glede okoljske prijaznosti*, ter načelo ustaljenosti, saj je *zeleno zavajanje* v rabi že relativno uveljavljeno.

4.2.1.2 Temeljna terminološka načela so v konfliktu

V drugo skupino pa spadajo terminološki odgovori, v katerih smo prav tako uporabili več temeljnih terminoloških načel, ki pa so v konfliktu. V takih primerih smo se morali vsakič znova odločiti, katero načelo konkretni terminološki problem rešuje ustrezneje.

Pogosto sta v konfliktu terminološko načelo jezikovnokulturne ustreznosti in terminološko načelo ustaljenosti. V primerih, ko je ustaljeni termin tujega izvora, navadno ne predlagamo termina domačega izvora. Tak primer je recimo termin *enduro*¹⁸ s področja motošporta, ki označuje vzdržljivostne dirke po brezpotjih. *Enduro* je sicer citatni termin, a je že ustaljen in se neproblematično vključuje v sistem slovenskega jezika. Poleg tega domači predlog *vzdržljivostna dirka* vsebinsko ni popolnoma ustrezen, saj je *enduro* vrsta *vzdržljivostne dirke*.

Podobno je v primeru termina *perzistenca*,¹⁹ ki v medicini označuje stanje, ki vztraja daljši čas. V tem primeru nismo svetovali zamenjave ustaljenega termina *perzistenca* s slovenskim izrazom *vztrajnost*, saj se v medicini pogosto uporabljata glagol *perzistirati*

¹⁵ Gl. odgovor NeHDL holesterol [na spletu](#).

¹⁶ Gl. odgovor Okus žara [na spletu](#).

¹⁷ Gl. odgovor Zeleno zavajanje [na spletu](#).

¹⁸ Gl. odgovor Enduro [na spletu](#).

¹⁹ Gl. odgovor Perzistenca [na spletu](#).

in pridevnik *perzistentni* (kot del terminov), zato smo bili mnenja, da je smiselno, da se ohrani tudi samostalnik *perzistenca*.

Po drugi strani pa smo svetovali menjavo ustaljenega citatnega termina *grooming*,²⁰ ki v kriminalistiki označuje pojav, ko storilec z otrokom namenoma zgradi spletno zvezo in ga nato preslepi, da bi ga prisilil v seksualno dejanje. Za *grooming* smo predlagali termin domačega izvora, in sicer *spolno napeljevanje otrok*. Za razliko od *endura se grooming* težje vključi v sistem slovenskega jezika,²¹ poleg tega je *grooming* termin s področja spolnih zlorab otrok, kjer je zelo pomembno, da je poimenovanje nedvoumno. Zato so se v preteklosti že pojavljali poskusi nadomestitve citatnega termina z dolgimi opisnimi poimenovanji, npr. *navezovanje stikov za spolne namene z uporabo tehnologije ali pridobivanje oseb, mlajših od petnajst let, za spolne namene*, ki pa s terminološkega vidika niso funkcionalna.

4.2.2 Druga terminološka načela

Pri analizi smo ugotovili tudi, da v četrtini odgovorov, tj. v 24 odgovorih, ni bilo uporabljeno nobeno temeljno terminološko načelo. Zato nas je zanimalo, s katerimi argumenti smo v teh primerih utemeljili izbiro – po našem mnenju – najprimernejšega termina. Izkazalo se je, da se v odgovorih poleg temeljnih terminoloških načel pogosto sklicujemo na nekatere druge značilnosti terminov, ki jih prav tako lahko predstavimo v obliki terminoloških načel:

- **Terminološko načelo vsebinske ustreznosti** določa, da mora termin pojem primerno označiti glede na njegove značilnosti. Da bi bilo to mogoče, je treba poznati vsebino pojma in poiskati sestavine, ki to vsebino najustrezneje poimenujejo.
- **Terminološko načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom** določa, da termin na poimenovalni ravni izraža povezanost pojma, ki ga označuje, s sorodnimi pojmi. To pomeni, da se za sestavino termina (na ravni določujočega ali jedrnega dela termina) izbere izraz, ki je tudi sestavina terminov, ki označujejo sorodne pojme.
- **Terminološko načelo optimalne strukture** pa določa, da se v primeru neenobesednih terminov izbere taka struktura, ki jim v rabi v besedilih zagotavlja čim večjo stabilnost. Tipično je to struktura s samostalnikom v jedru in s pridevnikom v levem prilastku.²²

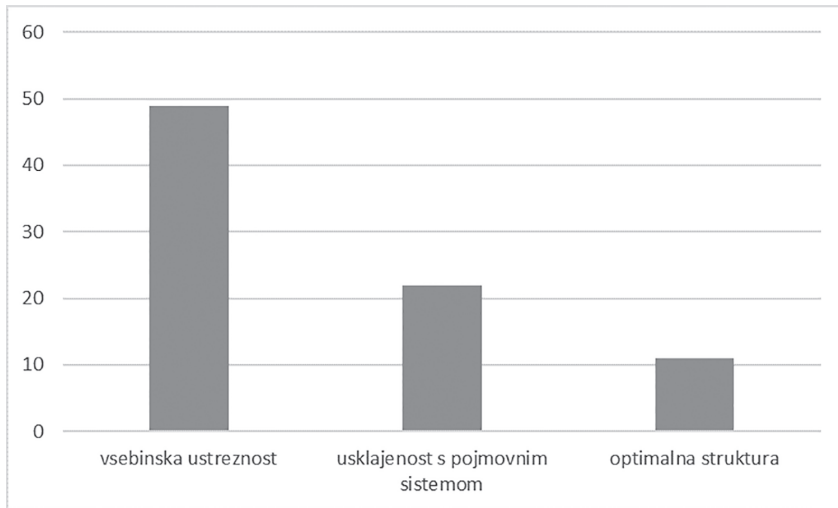
Analiza je pokazala, da je odločitev za predlagani termin v odgovorih vedno terminološko utemeljena, vendar ne nujno s temeljnimi terminološkimi načeli. Pri izbiri najprimernejšega termina smo iz skupine drugih terminoloških načel v analiziranih odgovorih najpogosteje uporabili terminološko načelo vsebinske ustreznosti (49-krat), ki je bilo 14-krat uporabljeno kot edino načelo, v ostalih primerih pa v kombinaciji z drugimi načeli, sledita pa terminološko načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom

²⁰ Gl. odgovor Spolno napeljevanje [otrok na spletu](#).

²¹ Kombinacija dveh o-jev je slovensčini pisno in izgovorno tuja.

²² To potrjujejo tudi korpusne raziskave, gl. npr. Vintar (2008: 40) in Logar Berginc, Vintar in Arhar Holdt (2012: 136).

(22-krat) in terminološko načelo optimalne strukture (11-krat),²³ ki sta bili vedno uporabljeni v kombinaciji z drugimi načeli. Pogostost uporabe drugih terminoloških načel je prikazana na Grafu 2.

Graf 2: Pogostost uporabe drugih terminoloških načel.

V skupini drugih terminoloških načel torej izstopa načelo vsebinske ustreznosti, ki je pri poimenovanju pojmov pravzaprav samoumevno, saj je le termin, ki ustrezno označuje vsebino pojma, sporočilno funkcionalen. Pogostost uporabe tega načela ne preseneča, saj smo se v odgovorih, v katerih smo ga uporabili, ukvarjali zlasti z novimi pojmi, pri katerih je v postopku poimenovanja treba izbrati z vidika vsebine pojma najprimernejše sestavine za termin, ki ga bo označeval. Glede na pogostost uporabe je relevantnost načela vsebinske ustreznosti, ki je bilo uporabljeno 49-krat, primerljiva z relevantnostjo terminološkega načela ustaljenosti, ki je bilo uporabljeno 48-krat. To je razumljivo, saj je za termine poleg tega, da zagotavljajo stabilnosti terminološkega sistema, bistveno tudi, da ustrezno poimenujejo pojme.

Ugotovimo lahko, da druga terminološka načela podpirajo in dodatno utemeljujejo temeljna terminološka načela. Če načelo vsebinske ustreznosti lahko opredelimo kot nadnačelo, sta načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom in načelo optimalne strukture podporni terminološki načeli, ki sta običajno uporabljeni v kombinaciji z drugimi načeli in jih dopolnjujeta v primerih, ko je to smiselno.

²³ V 12 primerih je bilo uporabljenih več drugih terminoloških načel, in sicer sta bili v 9 odgovorih uporabljeni 2 drugi terminološki načeli, v 3 primerih pa 3 druga terminološka načela.

4.2.2.1 Poleg temeljnih terminoloških načel so uporabljena tudi druga terminološka načela

Večkrat so temeljna terminološka načela v odgovorih dopolnjena z načelom vsebinske ustreznosti, pa tudi z načelom usklajenosti s pojmovnim sistemom in načelom optimalne strukture. Nekaj primerov:

V primeru poimenovanja za osebo, ki se ukvarja z vedo o merjenju in merah, smo izhajali iz razmerja med terminoma *meroslovje* in *metrologija*. Ker je jezikovnokulturno ustrežnejše (in tudi v rabi bolj ustaljeno) poimenovanje *meroslovje*, smo svetovali poimenovanje *meroslovec*,²⁴ ki je usklajeno s pojmovnim sistemom, in ne prevzetega poimenovanja *metrolog*, ki se sicer relativno pogosto pojavlja. Poleg jezikovnokulturnega načela smo torej uporabili tudi načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom.

V odgovoru na vprašanje, katero od poimenovanj – *pogovorni robot* ali *klepetalni robot*²⁵ – ustrežneje označuje računalniški program, ki se z uporabniki pogovarja prek besedilnih ali glasovnih sporočil, smo poleg načela ustaljenosti (v stroki je pogostejši *klepetalni robot*) uporabili tudi načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom, saj so se za sorodne pojme že ustalili termini *klepetalnica*, *klepet*, *klepetanje* itd. Zato smo menili, da je *klepetalni robot* boljša izbira kot *pogovorni robot*.

Pri poimenovanju postopka, s katerim se dejavnosti, vedenja in procesi pretvarjajo v podatke z vrednostmi, smo v izhodišču izbirali med tremi možnostmi, ki jih je navedel spraševalec: *datafikacijo*, *upodatkovljanjem* in *podatkovljanjem*.²⁶ *Datafikacijo* smo izločili na podlagi jezikovnokulturnega načela, *podatkovljanje* pa na podlagi vsebine pojma, saj manjka predpona *u-*, ki po SSKJ2 izraža 'doseg/o/ zaželenega namena, cilja', npr. ubesediti. Namesto *upodatkovljanja* pa smo predlagali termin *upodatkovanje*, ki je tvorjen iz glagola *upodatkovati*, ki kot nedovršni glagol izraža trajanje oz. ponavljajnost, kar je tudi značilnost obravnavanega pojma. Izbiro najprimernejšega termina smo torej utemeljili z jezikovnokulturnim načelom in načelom vsebinske ustreznosti.

4.2.2.2 Uporabljena so samo druga terminološka načela

Med analiziranimi odgovori smo našli tudi primere, v katerih ni bilo uporabljeno nobeno temeljno terminološko načelo, so pa bila uporabljena druga terminološka načela: vsebinska ustreznost, usklajenost s pojmovnim sistemom in optimalna struktura.

V primeru *težavni enduro*,²⁷ ki označuje najtežjo terensko motociklistično dirko v panogi enduro, smo ugotovili, da je *enduro* že ustaljen termin, poiskati pa smo morali ustrezno določilo. Pri tem je bila bistvena vsebina pojma, saj smo izmed več sorodnih pridevnikov (*težki*, *težavni*, *zahtevni*, *ekstremni*) izbrali tistega, ki jo po našem mnenju

²⁴ Gl. odgovor Meroslovec [na spletu](#).

²⁵ Gl. odgovor Klepetalni robot [na spletu](#).

²⁶ Gl. odgovor Upodatkovanje [na spletu](#).

²⁷ Gl. odgovor Težavni enduro [na spletu](#).

najbolj natančno določa. To je pridevnik *težavni*, ki smo ga utemeljili z načelom vsebinske ustreznosti.

Pri poimenovanju *strojnoprevajalska pismenost*,²⁸ ki označuje sposobnost uporabnikov premišljeno uporabljati orodja za strojno prevajanje, smo po drugi strani uporabili vsa tri druga načela, in sicer načelo vsebinske ustreznosti, saj obe sestavini (*strojnoprevajalski* in *pismenost*) ustrezno označujeta pojem, načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom, saj že obstajajo različne vrste pismenosti, npr. *grafična pismenost*, *zdravstvena pismenost*, in načelo optimalne strukture, saj je v tem primeru najustreznejša struktura z levim pridevniškim prilastkom ob samostalniškem jedru.

4.3 Ugotovitve analize

V analizi se je izkazalo, da so odgovori utemeljeni s temeljnimi terminološkimi načeli (ustaljenost, gospodarnost, jezikovnosistemska ustreznost in jezikovnokulturna ustreznost) in tudi z drugimi terminološkimi načeli, ki smo jih poimenovali *terminološko načelo vsebinske ustreznosti*, *terminološko načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom* in *terminološko načelo optimalne strukture*.

1. Pri odgovorih, ki so utemeljeni s temeljnimi terminološkimi načeli, je bilo največkrat (skoraj v polovici odgovorov) uporabljeno terminološko načelo ustaljenosti, sledijo pa terminološko načelo jezikovnokulturne ustreznosti (skoraj v četrtini odgovorov), terminološko načelo gospodarnosti (skoraj v petini odgovorov) in terminološko načelo jezikovnosistemske ustreznosti (skoraj v desetini odgovorov). Najpogosteje je bilo v odgovorih uporabljenih več temeljnih terminoloških načel, pri čemer se ta lahko dopolnjujejo ali pa so v konfliktu. V tem primeru smo dali prednost načelu, ki po našem mnenju za konkretni terminološki problem omogoča izbor najustreznejše poimenovalne rešitve. Analiza je pokazala, da v približno četrtini odgovorov ni bilo uporabljeno nobeno temeljno terminološko načelo. V teh primerih smo odgovore utemeljili z drugimi terminološkimi načeli (vsebinska ustreznost, usklajenost s pojmovnim sistemom ali optimalna struktura).
2. Izmed drugih terminoloških načel smo največkrat (skoraj v polovici primerov) uporabili načelo vsebinske ustreznosti, v približno petini primerov načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom, v približno desetini primerov pa načelo optimalne strukture.
3. Druga terminološka načela so se tipično pojavljala takrat, ko je bilo treba poimenovati povsem nov pojem. To je razumljivo, saj si v teh primerih ne moremo pomagati z ustaljenostjo, prav tako pa pri novih poimenovanjih ne izpostavljamo posebej gospodarnosti, jezikovnosistemske ustreznosti in jezikovnokulturne ustreznosti.²⁹ Seveda pa druga terminološka načela pridejo v poštev tudi pri odločanju za najustreznejše med že obstoječimi poimenovanji.

²⁸ Gl. odgovor Strojnoprevajalska pismenost [na spletu](#).

²⁹ Ta tri temeljna terminološka načela namreč upoštevamo že v izhodišču izbiranja ustreznega termina – tako praviloma ne predlagamo na primer izrazito dolgega in opisnega poimenovanja ali jezikovnosistemske neustreznega poimenovanja.

4. Med drugimi terminološkimi načeli izstopa načelo vsebinske ustreznosti, ki ga lahko opredelimo kot nadnačelo, saj poimenovanje, ki pojma ne označuje ustrezno, ne more učinkovito opravljati svoje vloge pri strokovnem sporazumevanju. Samo to načelo smo v nekaterih primerih uporabili kot edino načelo, medtem ko smo terminološko načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom in terminološko načelo optimalne strukture vedno uporabili v kombinaciji z drugimi načeli. Vloga slednjih je torej praviloma omejena na (smiselno) dopolnjevanje drugih načel.

Ugotovili smo torej, da je bila odločitev za predlagani termin v analiziranih terminoloških odgovorih vedno utemeljena s terminološkimi argumenti, bodisi s temeljnimi terminološkimi načeli, z drugimi terminološkimi načeli ali s kombinacijo obojih.

5 Zaključek

V prispevku smo predstavili zasnovo Terminološke svetovalnice na Terminologišču, ki že deset let odgovarja na potrebe uporabnikov terminologije, kadar potrebujejo terminološki nasvet. Tovrstna dejavnost sodi v ad hoc terminološko delo, ki dopolnjuje in nadgrajuje sistematično terminološko delo, ki obsega izdelavo različnih terminoloških virov.

Opisali smo model spletnega terminološkega svetovanja, ki smo ga razvili člani Terminološke sekcije. To poteka po dogovorjenem postopku, pri katerem enakovredno sodeluje pet terminologov, kar je posebnost tudi v evropskem merilu. S sprotnim objavljanjem vprašanj in odgovorov nastaja aktualen prostodostopni spletni terminološki vir s predlogi terminov, ki so rezultat usklajenih mnenj terminologov. Čeprav ni obvezujoče, je mnenje skupine petih terminologov gotovo bolj objektivno, kot bi bilo mnenje posameznega terminologa. Terminološki nasvet primarno rešuje težavo konkretnega uporabnika, z objavo pa je odgovor kadarkoli na voljo tudi vsem drugim uporabnikom, ki bi ga utegnili potrebovati. Poleg tega je tako nastajajoča zbirka koristna tudi za jezikoslovce, saj ponuja gradivo za raziskovanje sodobne terminologije.

Terminološke odgovore, objavljene v Terminološki svetovalnici, smo kot gradivni vir uporabili tudi v tem prispevku. Zanimalo nas je, katera terminološka načela smo uporabili pri utemeljevanju posameznih terminoloških rešitev. Analiza je pokazala, da smo poleg temeljnih terminoloških načel (ustaljenost, gospodarnost, jezikovnosistemska ustreznost in jezikovnokulturna ustreznost) pogosto uporabili tudi druga terminološka načela, ki smo jih poimenovali in definirali. To so: terminološko načelo vsebinske ustreznosti, terminološko načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom in terminološko načelo optimalne strukture.

Gre za že prepoznane lastnosti terminologije, ki pa smo jih zaradi pogostega sklicevanja nanje pri utemeljevanju terminoloških odgovorov opredelili kot terminološka načela. Terminološko načelo vsebinske ustreznosti razumemo kot nadnačelo, saj je vsebinska ustreznost inherentna lastnost učinkovitega termina. Po drugi strani pa sta terminološko načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom in terminološko načelo optimalne

strukture izrazito podporni načeli, a – kot kaže gradivo – vseeno dovolj relevantni, da ju lahko obravnavamo kot samostojni terminološki načeli. Temeljnim terminološkim načelom smo torej dodali še tri terminološka načela, ki jih je smiselno upoštevati pri poimenovanju novih pojmov ali izbiranju najprimernejšega termina med že obstoječimi.

VIRI IN LITERATURA

- Maria Teresa CABRÉ, 1999: *Terminology: Theory, methods and applications*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Elena CHIOCCHETTI, Isabella STANIZZI, 2022: La consulenza terminologica puntuale: un servizio prezioso per l'utente. *Risorse e strumenti per l'elaborazione e la diffusione della terminologia in Italia*. Ur. Elena Chiocchetti, Natascia Ralli. Bolzano: Eurac Research. 73–89.
- Claudia DOBRINA, 2006: Just-in-time terminology: A Glimpse at a Terminological Query Service. *International Conference on Terminology, Standardization and Technology Transfer*. Proceedings. Encyclopedia of China Publishing House. 316–22.
- Claudia DOBRINA, 2010: Terminology on demand: Maintaining a terminological queryservice. *Terminology in Everyday Life*. Ur. Marcel Thelen, Frieda Steurs. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 81–95.
- Claudia DOBRINA, 2015: Getting to the core of a terminological project. *Handbook of Terminology*. Vol. 1. Ur. Hendrik J. Kockaert, Frieda Steurs. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 180–99.
- Tanja FAJFAR, 2017: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo. *Slovenska terminologija danas*. Ur. Predrag Piper, Vladan Jovanović. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti: Institut za srpski jezik SANU. 351–60.
- Nataša LOGAR BERGINČ, Špela VINTAR, Špela ARHAR HOLDT, 2012: Luščenje terminoloških kandidatov za slovar odnosov z javnostmi. *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*. Ur. Tomaž Erjavec, Jerneja Žganec Gros. Ljubljana: Institut Jožef Stefan. 135–40. [Na spletu](#).
- Anita NUOPPONEN, 2018: Dimensions of Terminology work. *Terminologija* 25. 6–22. [Na spletu](#).
- Špela VINTAR, 2008: *Terminologija. Terminološka veda in računalniško podprta terminografija*. Ljubljana: FF, Oddelek za prevajalstvo.
- Mojca ŽAGAR KARER, 2009: Terminološko svetovanje med teorijo in prakso. *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: FF (Obdobja, 28). 443–48. [Na spletu](#).
- Mojca ŽAGAR KARER, 2018: Upoštevanje terminoloških načel v terminografski praksi. *Slavistična revija* 66/2. 235–49. [Na spletu](#).
- Mojca ŽAGAR KARER, Tanja FAJFAR, 2023: Terminological problems of terminology users: analysis of questions in terminological counselling service on the Terminologišče website. *Terminology* 29/1. 78–102.

SUMMARY

The article presents the concept and functioning of the Terminological Counselling Service of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language ZRC SAZU, which has been in existence for ten years. It is intended for experts in various subject fields and other terminology users who have a terminological problem. Terminology counselling is ad hoc terminological work that complements systematic terminological work, which includes the creation of various terminological resources. The model of online terminological counselling developed by the members of the Terminology Section is described. Terminological counselling is conducted according to an agreed-upon protocol in which five terminologists participate on an equal basis. This contributes to greater objectivity of terminological answers. Continuous publication of questions and answers creates an up-to-date terminological resource available to all users interested in terminology, as well as to linguists for research purposes.

An analysis was conducted to show which terminological principles were used in justifying each terminological solution. 100 terminological answers were included. It was found that in addition to the basic terminological principles of consistency, economy, language-system adequacy, and language-cultural adequacy, other terminological principles were also frequently used. These are the terminological principle of content adequacy, the terminological principle of coordination with the conceptual system, and the terminological principle of optimal structure. In the terminological answers studied, the terminological principle of stability and the terminological principle of content adequacy are used most frequently. Based on the analysis, we find that the decision for the proposed terms in terminological answers is always justified with terminological arguments, either with basic terminological principles, with other terminological principles, or with a combination of both.